

Проф. др Невенка Зрнзевић⁴³

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ КРОЗ ВЕКОВЕ

Апстракт: Карактер физичког васпитања може се најбоље сагледати кроз друштвене формације кроз које је прошло човечанство. Робовласничко друштво које је настало пре око седам хиљада година било је подељено на: владајућу класу коју су чинили робовласници и робове који нису имали средства за производњу и никакву власт. Физичко васпитање у робовласничком друштву има своје специфично обележје и може се рећи да је плански организовано, а његове карактеристике могу се сагледати из примера Сумера, Хитита, Асираца и Персијанаца, Кине, Египта Спарте, Атине и Рима. Народи који су се смењивали на власти тежили су ка новим сазнањима у свим областима, а унутар васпитања и специфичним облицима физичког васпитања. Разноврсни облици телесног вежбања били су доступни само владајућој класи, која је могла слободно време да испуни бројним и разноврсним садржајима забавног карактера. Слике на зидовима гробница, разне фигуре од глине, бакра и злата, рељефи, литерарни докази показују какав је био однос према физичком вежбању. Плес и музика су били присутни на бројним свечаностима, а од борилачких вештина били су заступљени: рвање, бокс, песницење, од осталих спортова: трчање, бацање копља, бацање диска, скок у даљину и помоћу мотке, игре лоптом, пливање, гимнастика, стрељаштво, јахање итд. Највећу популарност у Риму уживале су трке бојних кола са два или четири коња и гладијаторске борбе. Ратови који су се константно водили и нова освајања донели су ново богатство, које је улагано у велелепне грађевине, а у сврху одржавања разних забава подижу се циркуси, царске палате, позоришта, славолуци. Ако упоредимо достигнућа римске културе са културом старих Грка, може се рећи да су техника, ред, дисциплина и закон везани за Рим, а уметност, литература и философија за Грчку. Неоспорно је да се физичком васпитању кроз све ове периоде поклањала велика пажња. Физичка култура у ликовној уметности заузела је посебно место, лепо и здраво тело посебно је било идеал старих Грка, а многи уметници приказали су у вазном сликарству и у виду скулптура такмичаре у пуној снази. Упоредо са распадом робовласничког система и распадом римске империје, долази до пропадања игара које су вековима биле средство у рукама владајуће класе.

Кључне речи: физичко васпитање, робовласничко друштво, телесно вежбање, игре, борилачке вештине.

⁴³ nevenkazrnzevic@gmail.com

УВОД

Развитак физичке културе није могуће изучавати изоловано од проблематике опште културе и о њој можемо говорити само ако узмемо у обзир одређену друштвено- историјску средину, што значи да је физичка култура не само друштвена, већ и историјска категорија. Све што се односи на физичку културу, важи и за физичко васпитање, јер задаци, садржаји, методе и облици активности зависе од структуре одређене друштвене формације. Карактер физичког васпитања може се најбоље сагледати кроз друштвене формације кроз које је прошло човечанство. О физичком васпитању у првобитној заједници било је речи у Зборнику радова Учитељског факултета у Призрену – Лепосавић бр. 3 (Зрнзевић, 2009).

У овом раду намера нам је да укажемо на карактеристике физичког васпитања у робовласничком друштву.

Све већим развитком и усавршавањем средстава за производњу, већом поделом рада и настанком приватне својине, родовско друштво почело је да се распада и настало је ново, робовласничко друштво, прво класно друштво у историји. Класно друштво које је настало пре око седам хиљада година било је подељено на владајућу класу коју су чинили робовласници, у чијим рукама су била средства за производњу и управљање државом, и робове који немају средства за производњу и никакву власт. Робови су били бесплатна радна снага или боље речено „оруђа за рад која говоре“.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ У РОБОВЛАСНИЧКОМ ДРУШТВУ

Стари век (робовласнички друштвени поредак) трајао је најдуже, а протеже се од појаве класних друштава, првих цивилизација и прве писмености (4000 – 3000 године пре Христа) и све до пропасти Западног Римског Царства (476. године).

Читави ратови водили су се ради освајања земље и робова, а како би се новонастали односи усталили, озаконили и заштитили, створена је држава која се појављује као моћно средство за тлачење у рукама владајуће класе. Тако је пре скоро седам хиљада година створена прва робовласничка држава, као моћно средство у рукама владајуће класе.

У овом периоду се може говорити о организованом васпитању у правом смислу, јер су активности биле планске и усмерене ка одређеном васпитном циљу, али само код робовласника који су били на власти. За разлику од њих деца робова васпитавала су се у самој животној пракси.

Карактеристике физичког васпитања у робовласничком друштву могу се сагледати из примера: Сумера, Хитита, Асираца, Персијанаца, Кине, Египта Спарте, Атине и Рима. Народи који су се смењивали на власти тежили су ка новим сазнањима у свим областима, а унутар васпитања и специфичним облицима физичког васпитања. Разноврсни облици телесног вежбања били су доступни само владајућој класи, која је могла слободно време да испуни бројним и разноврсним садржајима забавног карактера.

Сумери су народ који је био настањен у долини реке Тигар и Еуфрат и који је започео развој значајне цивилизације у овом делу света. Чести сукоби натерали су их да увежбавају вештину управљања коњима и балансирање у лакој и малој кочији, које су коришћене и за спортска такмичења. Сlike на зидовима гробница, разне фигуре од глине, бакра и злата, рељефи, литерарни докази, показују какав је био однос према физичком вежбању.

Од вештина највише је био заступљен лов код аристократа, а посебно лов на дивљач. За лов су користили стрелу, лук, копље, буздован и праћку. Од борилачких вештина популарно је било рвање, бокс, а плес је био саставни део религијских свечаности, које су организоване различитим поводима. Коришћени су и музички инструменти: харфа, флаута, свирале, чегртаљке, а руке су служиле за плескање. Део позлаћене харфе пронађен је у граду Уру (древни град доње Месопотамије на реци Еуфрат на југу Ирака) 2800 год. п.н.е (Оршта Larousse enciklopedija, 2004, 3 том, стр. 1878).

Веслање и риболов биле су свакодневне активности и популарни код људи који су живели у близини реке.

Хитити су народ који је 2000 год. п.н.е. два пута стварао државу, коју су срушили Асирци. Из тог периода пронађено је клинасто писмо које је дешифровано почетком 20. века и говори много о култури Хитита (сл. 1).

Сл.1. Клинасто писмо

Сл.2. Скокови у воду

Клинасто писмо саставили су Сумерци крајем IV миленијума, а главни елементи имали су облик клинова. Коришћено је на Блиском истоку до I миленијума пре н.е. (Opšta Larousse enciklopedija, 2004, 2 tom, str. 866).

Код Хитита јахање и пливање били су саставни део војничких вештина. Лов је био саставни део образовног система. Плес, музика, бокс, рвање и акробатика били су саставни део сваке свечаности. По узору на Сумере и Хитити су користили сличне инструменте, а претпоставља се да су знали и за гладијаторске борбе.

Асирци су у 19 веку п.н.е. створили снажну државу, а под њиховом доминацијом били су Месопотамија, Сирија и Египат. Асирска култура води порекло од Сумерске и значајна је, посебно књижевност која достиже своје златно доба за време Хамурабија. Хамураби је био оснивач вавилонског царства у којем је владао од 1793 – 1750 п. н.е., успео је да створи повезану администрацију (Хамурабијев законик). Најпознатији град из тог периода је Нинива, древни град у Месопотамији, на реци Тигар, престоница Асирије. Његовим уништењем 612. п.н.е. престало је да постоји асирско царство. Ископавањем у великим храмовима и палатама пронађена су уметничка дела и око 25.000 табли исписаних клинастим писмом (Opšta Larousse enciklopedija, 2004, 2 tom, стр. 1244).

Телесно вежбање у животу Асираца играло је важну улогу, били су ратнички народ и вожња кочијом била је важан део коњичке вештине, као и јахање и гађање луком и стрелом. Владари су у лов ишли кочијама са одговарајућом пратњом. Лов, риболов и пливање (сл. 2) често су приказивани на многим цртежима, а посебно прелажење реке уз помоћ надуваних кожа у пуној ратној опреми. Пливали су техником која у многоне подсећа на данашњи краул.

Плес и музика били су присутни на бројним свечаностима, а од инструмената коришћени су: лира, харфа и флаута.

Од борилачких вештина били су заступљени рвање и бокс који су били саставни део физичког надметања младих Асираца (сл. 3).

Персијанци су до VII века п.н.е. били под доминацијом Асираца. У VI веку п.н.е. Краљ Кир је ујединио источноиранска племена и успео да оснује античку персијску државу. Античка Персија је била на врхунцу своје моћи за време владавине цара Дарија, који је за време своје владавине покушао да освоји и античку Грчку, али у тој намери није успео. Поражен је близу села Маратон, удаљеном око 40 km од Атине, 490 год. п.н.е. Легенда потврђује да је тркач који је журио у Атину да објави победу умро од исцрпљености при доласку у град. У знак сећања на тај догађај на олимпијским играма уведена је најтежа атлетска дисциплина маратон која данас износи 42 km и 195 m.

На основу бројних цртежа, нађених предмета и писаних докумената са сигурношћу може да се каже да су Персијанци били веома снажан и отпоран народ који је волео телесно вежбање. По Херодоту основно животно начело персијанаца било је „вожња кочија, употреба лука и говорење истине“. Лов је био омиљена забава и добра припрема за ратнички позив, а јахање је била њихова страст. „Јахали су без седла и на коњима у трку, приказивали разне вештине – стајање, скакање, прелажење с коња на коња, борили се да копљем збаце с коња свог противника (Живановић, 2000).

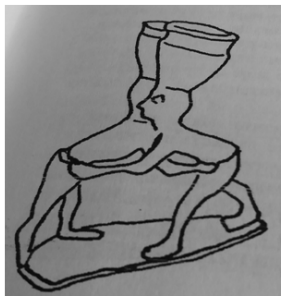
Осим што су били добри јахачи, били су и добри одгајивачи коња. Често су примењивали рвање, а трчање је имало практичну примену за обављање поштанске и обавештајне службе, организовано као штафета.

Европска култура не дугује за своја достигнућа само античкој Грчкој, већ и сумерском народу који је у плодној долини Месопотамије пре пет хиљада година почео да се уздиже и развија. Касније у ову долину долазе и Семити, тако да су се на власти смењивали час једни, час други. У Вавилону и Ниниви, пронађен је велики број таблица исписаних клинастим писмом. На таблицама су забележени историјски догађаји, уговори, митови и форме телесног вежбања. Забележен је и најстарији еп човечанства „Еп о сумерском јунаку Гилгамешу“, који је по предању био две трећине бог, а једну трећину човек.

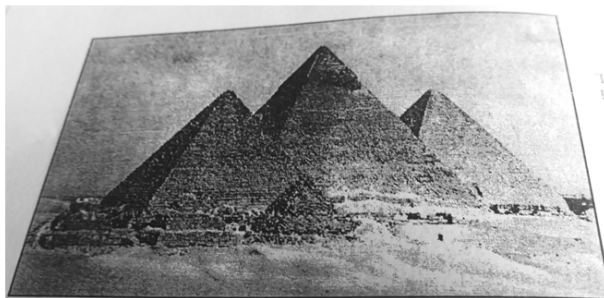
У Кини физичко васпитање нарочито добија значај за време чувеног учитеља и филозофа Конфуција (551- 479), који је препоручивао вежбе за правилно држање тела и за рад унутрашњих органа. Популарно је било и медицинско купање које се упражњавало заједно са одговарајућим физичким вежбама, што се сматра зачетком данашње терапеутске гимнастике.

Египћани су оставили веома значајо културно наслеђе, а знали су и за годину од 365 дана. Најстарија писменост потиче управо од њих, писали су хијероглифима, који су се састојали од слика и цртежа. Једно такво писмо дешифровао је француски научник Шамполион 1882 године.

Египћани су били опседнути веровањем у загробни живот, те су сав свој живот посвећивали његовим припремама. Усавршавали су погребне церемоније, а кулминација је достигнута изградњом величанствених пирамида посвећеним загробном животу египатских владара. Изграђено их је преко седамдесет у долини Нила, а најпознатија од свих саграђених пирамида је Кеопсова пирамида која је у основи имала странице дуге 233 m, а висину 146 m. Према неким изворима у њу је уграђено око 2.300.000 камених блокова просечне тежине око 2,5 тоне (сл. 4).

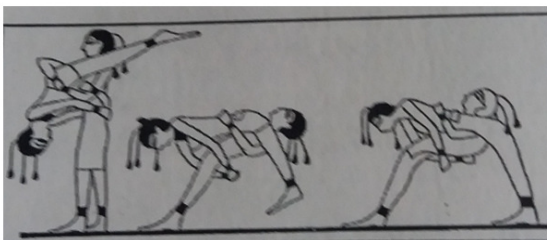

Сл. 3. Бакарна статуа рвача

Сл. 4. Микеринова, Кефренова и Кеопсова пирамида

Подаци о телесном вежбању сведоче да су најпопуларнији били рвање, акробатика, игре спретности и храбрости. Акробатиком, бар по ономе што је осликано на цртежима, углавном су се бавиле жене које су забављале људе на свечаностима (сл. 5 и 6).

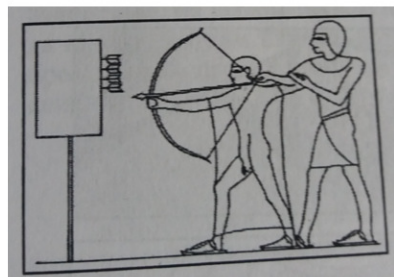
Сл. 5. Гимнастичке вежбе

Сл. 6. Акробаткиња, XII век п.н.е

Сл.7. Борба штаповима

Сл. 8. Гађање луком и стрелом

Рвање је у Египту било веома популарно о чему сведоче бројни цртежи, на једном цртежу приказано је 220 парова рвача, те се предпоставља да су имали школу рвања. Популарна је била и борба штаповима, трчање, скакање, прескакање, љуљање на палици, игре обручима, трке на коленима, бацање ножева у дрво, игре лоптом, гађање стрелом (сл. 7 и 8).

Плес је био саставни део религијских свечаности и на њима су углавном плесале професионалне плесачице.

Бавили су се риболовом и пливањем. Познавали су технику пливања и имали су посебан хијероглифски знак са „обрисима технике краул“. Данас се у Лувру, чувеном музеју у Паризу, чувају две фигуре пливачица које вуку патке. Фигуре су у домаћинству највероватније служиле као посуде за чување мириса (Живановић, 2000).

Као и у предходним случајевима лов је и у Египту био привилегија богатих. Осим лова на дивље звери, одлазило се и у лов на птице уз помоћ соколова. У многим гробницама зидови су украшени сценама из лова на дивљач и птице.

И поред неких специфичности везаних за поједине народе (Хитите, Сумерце, Асирце, Персијанце, Египћане), разноврсни облици телесног надметања и игре биле су саставни део својеврсног васпитног система који су били резервисани само за владајућу класу, а живот и рад потлачених приказан је кроз њихове радне делатности.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ У СПАРТИ И АТИНИ

Без обзира на све наведено сматра се да је грчка култура једна од најзначајнијих на свету и да њихова философија, књижевност, уметност, архитектура и данас плене својом вредношћу, а познати мислиоци тога времена (Херодот, Софокле, Платон, Аристотел) и њихова дела и данас се читају и вредна су поштовања.

У таквом замаху и развоју културе у Грчкој и физичко васпитање добија на значају који није забележен у свету ни много векова касније. Физичко васпитање је било саставни део васпитања, највећи умови тога времена су га проучавали и препоручивали. Стручњаци за телесно вежбање поставили су темеље данашњој медицини.

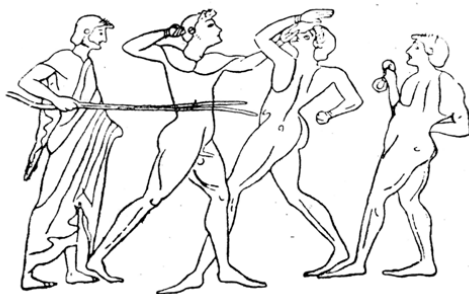
Какав је однос био и какав се значај придавао физичком васпитању у Грчкој најбоље се може сагледати кроз пример Спарте и Атине.

Спарта је била држава на југу Пелопонеза слична војничком логору, а настала је освајањем Лаконије од стране Дораца и чинили су је ратници освајачи - Спартијати којих је било око 9 хиљада, који су имали власништво над земљом и држали су у покорности око 250 хиљада полуробова-Хелота који су морали да раде, на до тада, својој земљи. За такав систем власти била је потребна јака и организована држава са добро обученим војницима. Војнички карактер уређења утицао је и на формирање физичког васпитања које је било специфично и једини вид васпитања о коме је бринула држава. Држави је био потребан спартијат који ће у сваком тренутку бити спреман за борбу, те је она имала пресудан значај у васпитању. Преко својих ЕФОР-а (старешина заједнице) држава је одлучивала о судбини сваког новорођенчета. Свако дете по рођењу добијало је карактеристике да ли може да се

развије у снажног и здравог спартијата. Уколико би дете добило негативне карактеристике, децу су убијали и по легенди бацали са стене зване Тајгет.

Из овога се јасно може видети да класа експлоататора није желела да се број њених припадника повећа и добије одговарајући део земље, а да нема довољно физичких способности да као снажан и суров војник заштити постојеће стање.

До седме године дете се васпитавало у породици и о њему је бринула мајка. Васпитање се у овом периоду односило на чисто физичко одгајање и било је исто за дечаке и девојчице, и под истим условима. Од седме до четрнаесте године васпитање дечака се одвија под надзором државе и под руководством васпитача-педонома (сл. 9). Физичко вежбање спроводило се у суровим условима: трчање по врелом песку, скакање, бацање, рвање, песницење и предвојничке вежбе. Делили су их у групе којима су руководили најбољи и најачи међу њима. На тај начин су их навикавали командовању и покорности, што је било важно у војничкој служби. Храна је била веома оскудна, спавање на земљи и купање у хладној води, уз честе обреде злостављања, а све то да се код будућих војника усади издржљивост и мужевност (тзв. спартанско васпитање).

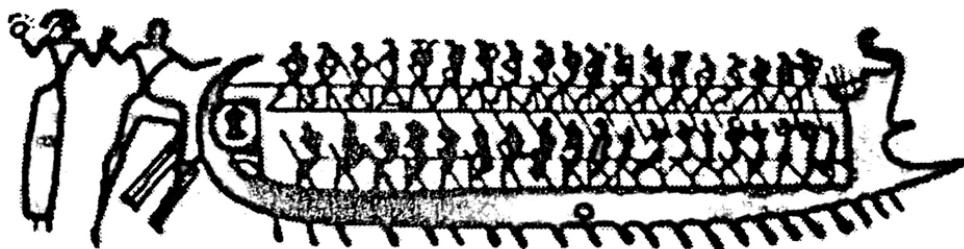
Сл. 9. Вежбање песницења под надзором педонома

После четрнаесте године васпитање се спроводи у још суровијим условима, што говори да васпитање добија још изразитији војнички карактер. Када напуни 18 година постаје пуноправни грађанин и прави војник, који учествује у свим походима и сталним вежбањем усавршава и одржава своје војничке способности.

Спарта је посвећивала пажњу и васпитању женске омладине. Иако су биле у оквиру породице, вежбале су: трчање, рвање, бацање диска и копља. У Олимпији су се такмичиле у трчању у част богиње Хере (Јовановић, 1949).

Владајућој класи била је потребна груба сила за држање хелота у покорности, тако да се то остваривало преко физичког васпитања које је било под надзором државе, а писменост и умно васпитање било је ствар сваког појединца.

Атина је за разлику од Спарте у суштини била аграрна земља чија је економска основа била земљорадња, занатство и трговина на принципу експлоатације робова, а робови и земља припадали су држави. Да би се сачувале класне разлике извршена је подела у наоружању и војничкој вештини по класама. Припадници *прве класе* руководили су државом, постављани су на најважније положаје, а њихово оружје била је државна власт. Припадници *друге класе* представљали су оклопљену коњицу, *треће класе* тешку оклопљену пешадију, а припадници *четврте класе* чинили су лаку пешадију или су као веслачи радили на ратним бродовима (сл. 10). Робови нису служили војску, нису имали оружје, нити су умели њиме да рукују. Оваква подела показује да су горњи слојеви увек могли да врше притисак, да намећу своју вољу и да у зачетку угуше сваку манифестацију незадовољства нижих класа.

Сл. 10. Атински брод са два реда веслача (600. п.н.е)

Трговина и поморство омогућили су стицање нових искустава и знања, те су наметнули такве послове за које је требало и интелектуалних способности. Захваљујући овоме писменост, уметност и васпитање били су по форми и садржају богатији и разноврснији него у Спарти. За разлику од Спарте, Атина је чинила демократскију државу и није могло да буде речи о толиком утицају државе на васпитање и такве суровости у њему као у Спарти. У Атини је држава више помагала и омогућавала васпитање, него што је директно учествовала у томе.

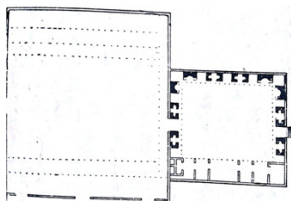
Физичко васпитање је постигло свој врхунац у доба процвата Атине. Да је држава више помагала васпитање, потврдио је и Платон у свом делу „Држава“ где наводи да сваки појединац који се бави науком, музиком, да би био „племенит“ мора да негује своје тело тј. да упражњава гимнастику. И у Атини су синови слободних атинских грађана убијани по рођењу, уколико се процени да нису способни за

нормалан развитак. Одлуку о томе нису доносили државни органи, него сам отац. Васпитавали су се само дечасти, који су остајали у кући својих родитеља до 18 године. После седме године посећивали су три врсте школа: граматичку у којој су учили писменост, музичку у којој су учили певање и свирање, и игру и гимнастику где су се физички образовали. Школовање је доста коштало, те су се школовали „они који су богати“ по наводима Платона и Протагоре (преузето Јовановић, 1949: 23). Између четрнаесте и шеснаесте године настављају школовање у гимназијама док не напуне 18 година када постају ефеби, добијају оружје од државе које им се предаје на свечаном скупу и од тада почињу своју војничку службу.

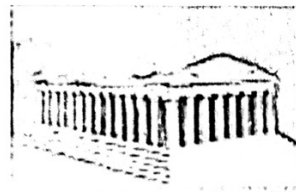
Гимназије су у прво време биле ограђени вртови, а касније су у тим вртovima грађени терени и зграде (сл. 11, 12 и 13). У петом веку п. н.е. гимназије представљају праве спортске градове са отвореним просторима за вежбање, палестрама (четвороугао и простор за вежбање окружен зградама) и дрворедима. У близини вежбалишта грађена су купатила, свлачионице, просторије за мазање уљем, масирање, сале за ручавање, собе за наставнике. У почетку су биле намењене само за физичко вежбање, а затим су постале и средиште интелектуалног живота (Opšta Larousse enciklopedija, 2004, 1 tom, str 582).

Вежбањем су руководили *педотриби* (тренери), а *гимнасти* су били специјалисти за једну спортску грану. Проучавали су и утицај физичког вежбања на организам вежбача.

Државне гимназије биле су отворене од изласка до заласка сунца и у њима је могао да вежба сваки слободно рођени одрасли Атињанин или да посматра вежбе омладине. У посебним одељењима палестре, филозофи су водили своје бескрајне дискусије са ученицима који су их слушали за време одмора и тако су стицали и ову врсту образовања. За време школовања у гимназији физичко васпитање се огледа кроз гимнастику која обухвата: оркестрику, палестрику и игре. Оркестрика је имала за циљ музичко-естетско образовање и у том циљу служила се музиком и игром.

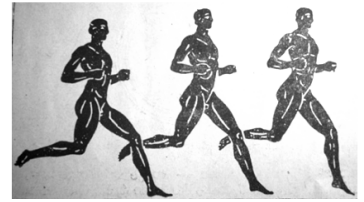
Сл. 11. План гимназије у Атини

Сл. 12. и 13. Палестре

Гимнастика је имала задатак да образује снажног, спретног и издржљивог војника, а за то су примењивани углавном природни облици кретања: трчање, скакање, бацање, рвање, песничење, пливање и обучавање у борењу оружјем.

Највише негована грана било је трчање на кратке, средње и дуге стазе. Трчање на кратке стазе звало се стадиодром и износила је око 192 m (сл. 14 и 15) и долиходром или истрајно трчање (сл. 16).

Сл.14. и 15. Стадиодром – трчање на кратке стазе

Сл. 16. Истрајно трчање

Веома интересантна форма трчања која је служила као војничка предвежба и припрема, била је трчање напред и назад без окретања. Ово се трчање развило из потребе у борби хладним оружјем у којој је требало брзо и истрајно трчати напред и назад не окрећући леђа противнику. Трчање се изводило на стази дугачкој 44 m, на којој су била обележена свака два метра. Тркач је први пут истрчавао целу стазу, затим се враћао трчећи натрашке до на два метра од старта, затим је трчао до на два метра до циља, после опет назад до друге линије од старта и тако све док неби дошао до средине. Постепено би повећавао дужину стазе док на крају опет не претрчи целу стазу (Јовановић, 1949: 24).

Колико су велику пажњу Грци посвећивали трчању сведоче и дела Витрувија (лат. Vitruvius, I век р. н. е), чувеног војног инжињера и архитекте и Платона који напомињу да су у атинским гимназијама биле покривене стазе за трчање на којима се вежбало када је лоше време (Opšta Larousse enciklopedija, 2004, 3 tom, str. 1938).

Сл. 17. Скок у даљ под надзором гимнаста

Сл. 18. Рвање

Увежбавало се и трчање под оружјем и трчање лучоноша, које је примењивано за време верских и племенских свечаности. Да су постизали високу бојну способност показује и пример маратонског тркача.

Од бацачких дисциплина најзаступљеније су: бацање копља и бацање диска. Бацање копља вршило се у даљину у мету која је била нацртана у виду круга, на песковитом тлу. Такмичило се ко ће са веће даљине погодити мету и забости копље у песак. И ово вежбање имало је несумњиво војнички карактер.

Од скокова највише су примењивали скок у даљину са (сл. 17) које су биле од камена или метала. За изграђивање борбености, мужевности, издржљивости и снаге Грци су примењивали: рвање (сл. 18), песничење и панкратион (комбинација песничења и рвања).

Сл. 19. Пентатлон, цртеж на вази

Популаран је био *пентатлон* (петобој) који је обухватао: трчање, скакање, бацање диска, бацање копља и рвање (сл. 19).

Од древних борилачких вештина популаран је био *панкратион*, а представља комбинацију песничења и рвања (сл. 20). „Легенда каже да је панкратион измислио грчки јунак Тезеус тако што је комбиновао бокс и рвање. Неки су га сматрали врхунцем борилачке уметности, а други лошим рвањем са slabим боксом. „У панкратиону су били дозвољени сви ударци и потези осим чупања, уједања, и гурања прстију у очи. Иако су нокауту били чести, највише борби је ипак завршавано у партеру, чега су се борци највише плашили јер је управо због техника гушења била честа смрт у борби.“ (Малешевић, 2008: 59).

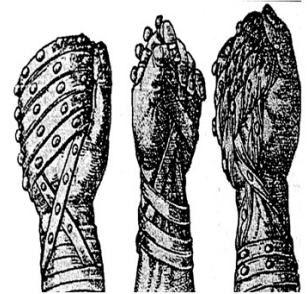
Песничење је такође била заступљена вештина која се обављала са рукама обавијеним у кожно ремење. Касније су у ово ремење уграђиване и разне металне кврге, које су појачавале тежину и болност примљених удараца (сл. 21).

Сл. 20. Панкратион

Сл. 21. Песничење

С обзиром да је физичко васпитање код Грка имало важну улогу, такмичења су била веома омиљена у народу, те су постала саставни део свих свечаности. Победници су уживали значајне почести и повластице. Атлетска такмичења постала су обавезни део свих народних и верских свечаности. Све је веће уздизање значаја херојске личности мушкарца који углавном и учествују на такмичењима. Хероји у грчкој митологији постају полубогови. Из верских свечаности развиле су се олимпијске, питијске, анатинејске и друге игре које су представљале најзначајније спортске манифестације античког света.

Најпознатије међу њима су свакако олимпијске игре које су одржаване на светом месту Олимпији, на западној обали Пелопонеза, у државици Елиди, које су посвећене богу Зевсу. Почетак одржавања олимпијских игара датира од 776 године и одржаване су сваке четири године, у време одржавања владао је „свети мир“ међу државама чији су такмичари били присутни на олимпијади. Судије су биране из редова најугледнијих становника Елиде 12 месеци раније, потом су гласници обавештавали да ће се одржати олимпијске игре. На граници су сви учесници морали да оставе оружје и ненаоружани уђу у Олимпију. Вежбали су месец дана под надзором судија а морали су да поднесу судијама доказ да су претходних 11 месеци вежбали. Број такмичара био је ограничен, те су судије од пријављених бирали најспособније. Било је строго забрањено одузети живот противнику током такмичења, непоштено поступати, примати новац, намештати резултат, утицати на судије и протестовати против њихових одлука.

Жене нису имале право да присуствују олимпијским играма, чак ни као посматрачи, а разлог, можда зато што су такмичари и судије наступали голи? Уколико би нека жена прекршила ово правило, кажњавана је смрћу. Пошто нису имале право учешћа на олимпијским играма, за њих су организоване посебне игре у Олимпији, такмичења звана Иреа у част богиње Хере, у само једној дисциплини – трчање на

један стадиј (192,27 m). Око дужине ове стазе мишљења су подељена. Једни сматрају да је стаза износила 2/3 стадија, што износи 128,18 m, а други 5/6, што је 160,23 m (Живановић, 2002: 57).

Победници су слављени и богато награђивани, а места из којих су долазили приређивала су им тријумфалне дочеке, подизани су им споменици, песници су писали оде у њихову част и славу, а у рату су се борили раме уз раме поред краљева.

Пред почетак наше ере настаје криза робовласничког друштва, долази до раслојавања, што је неминовно довело и до промена у суштини физичког васпитања, и у форми игара и такмичења. Богати више не вежбају, ангажују друге да их заступају на играма, долази до куповине победа. Игре све више добијају забавно-театрални карактер, забава и гледаоци су у првом плану, чиме се губи стимулација за физичко вежбање. Олимпијске игре полако губе значај, а падом грчких држава престаје и њихово одржавање после 394 године, забраном римског императора Теодоса.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ У РИМУ

Римска држава настала је на темељима етрурске цивилизације која се простирала на три континента (Европа, Азија, Африка), успоставила је своју цивилизацију засновану на смислу за право и мешавини самосавлађивања и демократије. Рим је био центар те моћне империје и по уређењу представљао типичну „војну демократију“, у којој се све више уздиже личност мушкарца. У то време подигнута су многа монументална здања (мостови, поплочани путеви, водоводи који су из даљине доводили воду у град) која су одсликавала моћ римске империје, а која и данас сведоче о врховима ове културе и њеним стремљењима. Помпеју, град у коме су живели богати Римљани, 79 год. н. е. затрпао је вулкан Везув и прекрио сваки траг живота. Данас захваљујући ископинама које су вршене на том терену можемо сазнати о раскошном животу о чему сведоче остаци града, слике у кућама и разни предмети.

При оваквом војничком уређењу и физичко вежбање је имало војнички карактер и заузимало је веома значајно место у васпитању римског младића које се у почетку вршило у кући под директним надзором оца. Римљани су васпитавали своје младе првенствено да буду добри ратници. Интелектуално и уметничко васпитање вршили су специјално обучени робови (углавном су то били Грци) или плаћени учитељи, те је и оно зависило од платежне моћи родитеља. У сваком случају циљ је био стварање што бољих војника, будућих грађана привилегованих у класном друштву. Многи римски државници били су против овакве праксе, а захваљујући Плутарху римском историчару,

остале су забележене речи Порција Катона који каже: „ да није правилно, како он сам каже, да његовог сина обучава и кори један роб и да он за тако важан посао треба да му буде захвалан, већ је он сам његов учитељ у гимнастици, у којој он неће свога сина учити само бацању копља, борби с оружјем и јахању, већ такођер у песницењу и да подноси врућину и хладноћу, да преплива брзу и пуну вирова реку“ (Преузето Живановић, 2000: 67).

Римски младићи су почињали војничку службу по навршеној шеснаестој години. Одлазили су у *јувенте* – омладинске предвојничке организације где су учили војничке вештине са тупим и дрвеним оружјем. На огромном Марсовом пољу поред Рима вежбали су и млађи и старији мушкарци и своје физичке способности подизали на виши ниво. С обзиром да су били ангажовани због сталних војних освајања највише су вежбали: руковање оружјем, групно ходање, мачевање, јахање, трчање под ратном опремом, пливање, скокове у воду (сл. 22). Пливање је препоручивано као неопходна војничка вештина јер су често пловили бродовима по мору.

Они су преузели део грчке културе, али никада нису приређивали игре као што је то било у старој Грчкој. На основу фресака које датирају из VI века п.н.е можемо закључити да је у физичко васпитање тога времена спадало и бацање копља, бацање диска, скок у даљину и помоћу мотке, рвање и песницење. Највећу популарност уживале су трке бојних кола са два или четири коња у којима се не такмиче у брзини већ у техници јахања (сл. 22). Најатрактивнија је била трка по елипсастој стази где се често дешавало да дође до превртања кочија и веома тешких повреда возача. Места на најопаснијем делу трке била су најатрактивнија и прва су попуњавана (сл. 23, 24 и 25).

Сл. 22. Јахање

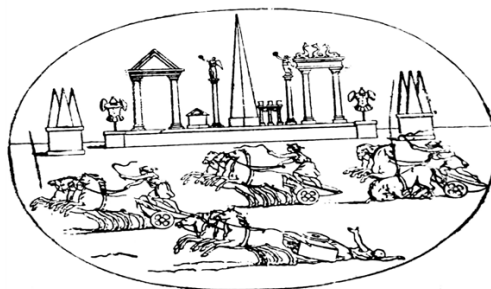
Сл. 23. Трка са двоколицама

Власт је у великој мери успевала тиме да окупира народ и тиме скрене пажњу од социјалних и економских проблема. У ту сврху подигнут је „Циркус максимус“ (ограђени простор са клупама) на коме

су се осим трке двоколица одвијале и борбе гладијатора у Старом Риму, који је могао да прими око 180.000 гледалаца

Сл. 24. Квадрига

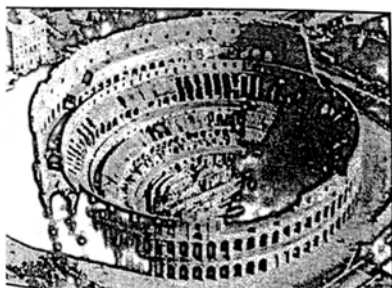

Сл. 25. Трка бојних кола у циркусу

Ратови који су се константно водили и нова освајања донели су ново богатство, које је улагано у велелепне грађевине. Подижу се циркуси, царске палате, позоришта, славолуци, стадиони. Циркус Максимус служио је као поприште крвавих борби људи и животиња, чија се вредност огледала у количини проливане крви.

Колосеум који је представљао најимпозантније дело инжињеријске вештине и смелости могао је да прими 80.000 гледалаца који су уживали у гладијаторским борбама (сл. 26 и 27).

Велелепно здање представља и Пантеон – кружни храм који је био храм свих богова, користио се за богослужења, у периоду раног хришћанства претворен је у цркву, тако да народ никад није дозволио да се претвори у рушевине. Још једна грађевина коју су римљани врло радо посећивали било је купатило „Каракалине терме“ које је могло да прими око 1600 људи.

Сл. 26. Колосеум

Сл. 27. Улаз у стадион

Ако би смо упоредили достигнућа римске културе са културом старих Грка, може се рећи да су техника, ред, дисциплина и закон везани за Рим, а уметност, литература и философија за Грчку. О томе најбоље

говори мисао Гловера који каже: „Рим је познат по својим каналима, а Грчка по њеним, умовима“ (Живановић, 2002: 66).

Римски грађани више су волели да гледају такмичења и игре него да учествују у њима. Имућнији Римљани често су боравили у термама (топла купатила), која су имала посебна одељења за масажу, пливање, игру лоптом, а из тог времена остала је изрека: „ко није способан да плива и не зна да чита није културан“.

Омиљена забава жена и мушкараца биле су игре лоптом (сл. 28 и 29) које су се користиле у купатилима као пратеће активности. Као лопте коришћене су животињске бешике које су пуњене ваздухом или перјем.

Сл. 28. Игре лоптом

Сл. 29. Жонглирање

Сл. 30. Борба гладијатора

Игре су се све више изводиле у форми забаве чији су актери били робови и у II веку пре наше ере долази до процвата гладијаторских игара које су организовали политичари како би добили гласове на изборима. Гладијатори су били робови који су обучавани за борбе у арени, између себе, или са зверима. Често су подвргавани врло тешким вежбама, при којима су често рањавани, а за грешке кажњавани батицама и усијаним гвожђем (сл. 30). Затварани су у ћелије у којима је могло само да се лежи. „О судбини побеђеног гладијатора одлучивала је публика и уколико је пресуда била смрт, одмах је извршавана пред гледаоцима. Гладијатор који је и после пет година сталних борби остао жив, ослобађан је, а као знак слободе добијао је штап (рудис). Иако је слободан није имао право гласа (Преузето Живановић, 2002: 75).

У свим гладијаторским школама владао је страховит режим, те је често долазило до побуна. Једна од таквих побуна организована је под вођством Спартака, али је тај устанак угушен у крви. Ипак су та и сличне побуне добро уздрмале Римску царевину и цело робовласничко друштвено уређење. Са појавом хришћанства врши се покушај да се крвави призори гладијаторских борби поново замене елементима класичне атлетике према олимпијском узору, али тај покушај није успео.

Упоредо са распадом робовласничког система и распадом римске империје, долази до пропадања игара које су вековима биле средство у рукама владајуће класе.

Поједини владари су схватили да игре у којима мали број људи увесељава велики број физички неактивних гледалаца нису добре, те су покушавали да организују игре у којима ће учествовати већи број младих. Овакви покушаји трајали су за живота владара који их је организовао, после његове смрти престале су да се организују.

Неоспорно је да се физичком васпитању кроз све ове периоде поклањала велика пажња. Физичка култура у ликовној уметности заузела је посебно место. Лепо и здраво тело посебно је било идеал старих Грка, многи уметници приказали су у вазном сликарству и у виду скулптура такмичаре у пуној снази. Узоре за приказивање проналазили су у гимназијама и палестрама и на олимпијским и другим играма.

Литература

- Ацковић, Т. (1982). Терминологија у области физичке културе заостаје за развојем научних достигнућа. *Физичка култура*, (2), 133 – 139.
- Вујаклија, М. (1980). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Живановић, Н. (2002). *Историја физичке културе*“. Друго проширено издање. Ниш: Паноптикум.
- Живановић, Н. (2002). „Прилог епистемиологији физичке културе“. Друго проширено издање. Ниш: Паноптикум.
- Живановић, Н., Станковић, В., Ранђеловић, Н., и Павловић, П и Станковић, В. (2010). *Теорија физичке културе*. Ниш: Мкопс Ниш.
- Илић, М. (1980). *Спортска гимнастика*. Београд: НИП Партизан.
- Јовановић, Б. (1957). „*Физичка култура кроз историју*“. Београд: Спортска књига
- Малешевић, Д. (2008): *Олимпијске игре*. Београд: Дерета
- Милановић, Љ, Стаматовић, М., и Шекељић, Г. (2008). Теорија и методика наставе физичког васпитања (За студенте учитељског факултета). Ужице: Учитељски факултет.
- Оршта Larousse enciklopedija (2004). Zemun: Izdavačko preduzeće JRJ.
- Савић, З. (2008). *Историја олимпизма са олимпијским васпитањем*. Књажевац: ГИП „Тимок“
- Стојановић, Р., Поповић, З. (2010). *Од Атине до Москве*. Београд: Политка.
- Шиљак, В. (2011): *Олимпијско образовање*. Београд: Нолит.

Интернет извор: https://sr.wikipedia.org/sr/Олимпијске_игре, 28.04.2016 год., 20:30

PHYSICAL EDUCATION THROUGH THE AGES

Abstract: *The Character of Physical Education best can be viewed through the social formation through which humanity has passed. Slave-owning system that was formed less than seven thousand years ago was divided into: the ruling class made up of slave owners and slaves who had no means of production and no authority. Physical education in a slave-owning society has its own specific characteristic and can be said it was even planned and organized and its features can be seen from the example of Sumerians, Hittites, Assyrians and Persians, China, Egypt, Sparta, Athens and Rome. The nations that came in power tended to new knowledge in all areas, and within specific forms of education and physical education. A variety of physical exercises were available only to the ruling class, who could spare time to meet the numerous and varied entertainment content. Pictures on the walls of tombs, various figures from clay, copper and gold reliefs, literary evidence show what was the attitude towards physical exercise. Dancing and music were present at numerous festivals. There were also martial arts, such as: wrestling, boxing, pugilism, and other sports: running, javelin throw, discus throw, jump into the distance and means of rods, ball games, swimming, gymnastics, archery, horseback riding, etc. The greatest popularity in Rome enjoyed the race chariots with two or four horses and gladiatorial combat. The wars, that were constantly waged, and new conquests brought new wealth that was invested in magnificent buildings. In order to maintain a variety of entertainment, circuses, imperial palaces, theaters and triumphal arches were raised. If we compare the achievements of Roman culture with the culture of the ancient Greeks, we can see that the technique, order, discipline and the law are related to Rome, in contrast to art, literature and philosophy related to Greece. It is undisputed that physical education through all these periods was paid a great attention. Physical culture has taken a special place in the arts, a beautiful and healthy body was the ideal of the ancient Greeks, and many artists show in vase painting and sculpture in the form of athletes in full force. Along with the breakdown of the slavery system and the collapse of the Roman Empire, it comes to destruction of the games that have been for centuries means in the hands of the ruling class.*

Key words: *physical education, slave system, physical exercise, games, martial arts.*